

Proloog

Toen ik mijn vader enkele jaren geleden vertelde dat ik bezig was met onderzoek naar watersnoodrampen, veerde hij verheugd op: ‘Je weet toch dat jouw opa intensief betrokken was bij de noodhulp die Denemarken in 1953 aan de Nederlanders bood?’ Ik wist het niet, en dus vervolgde mijn vader: ‘Hij had op zijn bureau een krantenknipsel liggen met een foto van een konvooi vrachtwagens die hulpgoederen vervoerden. Hij was chef van deze colonne.’ Die foto wilde ik natuurlijk heel graag zien, maar veel persoonlijke documenten waren bij een brand in het huis van mijn oma verloren gegaan. En zo begon een jarenlange zoektocht naar die ene foto van mijn opa.

Door de jaren heen deden mijn vader en ik allerlei pogingen om het bewijsmateriaal te vergaren. We struinden door digitale databanken, belden met Deense archivariissen en probeerden steeds nieuwe zoektermen op Google uit. Zonder resultaat. Toen mijn vader op 1 januari 2020 overleed, besloot ik de speurtocht op te geven.

Maar op een zondagavond in april 2021 gebeurde het onverwachte. Ik keek naar een programma over waterproblematiek in Zeeland. Ik klapte de iPad open en scrolde naar het centrale Deense krantenarchief van de Koninklijke Bibliotheek van Kopenhagen. Ik typte de naam van mijn opa in: ‘Andreas Kai Eilskov Jensen’. En warempel: plotseling kwam daar levensgroot de foto tevoorschijn waar we al die tijd naar gezocht hadden. Kennelijk waren er in de tussentijd nieuwe kranten gedigitaliseerd.

De voorpagina van een lokale Deense krant, de *Thisted Amtsa-vis*, toont een groep Deense soldaten, die op 23 februari 1953 op het Malieveld te Den Haag staan opgesteld in een lange rij voor hun vrachtwagens. Hun handen worden geschud door de directeur van het Nederlandse Rode Kruis, G.M. Verspijk, en de chef van de afdeling algemene zaken van het ministerie van Buitenlandse Zaken, E.O. baron van Boetzelaer. Het bijbehorende artikel vertelt hoe 35 mannen van de zogeheten Civil Forsvar (Bescherming Burgerbevolking) twee weken eerder met tjokvolle vrachtwagens naar het rampgebied vertrokken. Ze assisteerden het Rode Kruis met het transport van kleding, medicijnen en levensmiddelen. Bij terugkeer in Denemarken wachtte de soldaten een warm welkom. Een vertegenwoordiger van het Rode Kruis en enkele gezagsdragers vingden hen op. Onder hen bevond zich

De Deense hulpcolonne neemt op 23 februari 1953 afscheid op het Malieveld (ANP, Nationaal Archief Den Haag)

colonnechef Eilskov Jensen, die weliswaar zelf niet was meege-reisd, maar wel iedere soldaat persoonlijk bedankte. Daarna werd het bevel van de troepen weer aan hem overgedragen.

De historische sensatie was overweldigend. Daar was eindelijk die ene foto waar mijn vader zo vaak over had gesproken. Het speuren naar dit beeld was tot een gezamenlijk en dierbaar ritueel van mijn vader en mij uitgegroeid, al hadden we stilzwijgend ge-accepteerd dat we nooit het tastbare bewijs van onze diepere ver-wantschap met Nederland zouden vinden. En toch bleven we er-over praten en schrijven, want je wist maar nooit. Emotioneel was de vondst ook, want ik kon mijn vader niet meer laten weten dat de zoektocht eindelijk volbracht was. Nederland werd zijn tweede vaderland en mijn thuis. Dit boek is dan ook geschreven ter nage-dachtenis aan mijn vader.

Inleiding

‘Wiens hart krimpt niet van weemoed als hij leest, dat een zoon, die zijnen vader, zijne moeder en zes broeders en zusters had zien verdrinken, 19 uren op een klein hoopje hooi, op den buik en met de handen en voeten in het water liggende, op de onstuimige golven werd rondgevoerd, terwijl twee echtgenooten, na het verliezen van moeder en zuster, gedurende 48 uren op een dergelijk vlot aan dezelve waren overgegeven?’¹ Dat vroeg de Zwolse onderwijzer Johannes ter Pelkwijk zich af, toen hij verslag deed van de watersnood van 1825. De kranten stonden dagelijks bol van de ellende. Vooral de provincie Overijssel was zwaar getroffen: ‘De nadere berigten uit Overijssel, aangaande den watersnood, zijn zeer treurig. Te Zwolle worden nog steeds vele menschen aangebragt, welke men met schuiten van hunne wrakke woningen afhaalt. Het getal der aldaar aangevoerde lijken bedraagt reeds 25’²

Op 4 en 5 februari raasde er een zware storm over Nederland, met rampzalige gevolgen: hele gebieden rond de Zuiderzee werden overstroomd. In het hele land kwamen in totaal 380 mensen om het leven en er verdronken 16.700 runderen.³ Overijssel was het zwaarst getroffen met maar liefst 305 doden.⁴ In de *Beschrijving van Overijssels watersnood, in Februarij 1825* beschreef Ter Pelkwijk per plaats welke dramatische taferelen zich hadden voorgedaan. Het ene tafereel was nog hartverscheurender dan het andere: velen zagen hun dierbaren voor eigen ogen verdrinken. In een sloot in de buurt van Zwartsluis werden zelfs vijf lijken van hetzelfde gezin gevonden. De moeder was bezig te bevallen; het

hoofd van het kindje was al zichtbaar. Toch wist Ter Pelkwijk ook wat troostrijke gebeurtenissen te noemen, zoals de huisgezinnen die ‘door eene wonderbare schikking der Voorzienigheid’⁵ hun leven behielden, of het bezoek van de kroonprins van Oranje aan het rampgebied.

De ramp van 1825 past in een reeks van grote overstromingen die Nederland door de eeuwen heen heeft getroffen. Ter Pelkwijk herinnerde de lezers aan de Kerstvloed van 1277, de Sint-Elisabethsvloed van 1421, de Allerheiligenvloed van 1570, de stormvloed van 1686, de Kerstvloed van 1717 en de overstromingen van 1775 en 1776.⁶ Die lijst kan gemakkelijk met honderden andere overstromingen worden uitgebreid: de bewoners van de Nederlandse kustprovincies en het riviereengebied ervoeren vaak dat ze in een kwetsbare delta leefden. Wie het klassieke overzichtswerk van de historica Elisabeth Gottschalk over rivieroverstromingen en stormvloeden in Nederland in de periode voor 1700 doorbladerd, raakt onder de indruk van de grote aantallen.⁷ Ook de canon die historicus Jan Buisman samenstelde over extreem weer in Nederland spreekt boekdelen.⁸ Stormvloeden en watersnoden waren eerder regel dan uitzondering. Veel bewoners leefden met het besef dat een volgende ramp altijd op de loer lag. Zoals de dichter Hendrik Marsman het in 1936 zo treffend uitdrukte: ‘en in alle gewesten / wordt de stem van het water / met zijn eeuwige rampen / gevreesd en gehoord’.⁹

Overstromingsrampen en de geschiedenis van Nederland zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. In de nationale herinneringscultuur rondom overstromingsrampen zit een boeiende paradox. Aan de ene kant gaat het om traumatische gebeurtenissen uit het verleden, die de kwetsbaarheid van de inwoners van Nederland blootleggen: ze hebben maar al te vaak de strijd tegen de natuurelementen verloren.¹⁰ Ter Pelkwijks gedenkboek is exemplarisch voor de aandacht die nabestaanden en latere generaties hebben besteed aan het leed dat dit soort rampen teweegbracht. Een ander voorbeeld is het imposante gedenkboek dat journalist Kees Slager samenstelde over de ramp van 1953. Als alternatief op

Anoniem, *De watersnoodramp bij Wolvega, 1825*
(collectie Fries Museum Leeuwarden)

de jaartallenlijst die kinderen vroeger op school leerden, somt Kees Slager alle overstromingen op die het deltagebied van Maas en Schelde hebben getroffen. Dat is geen overzicht ‘met overwinningen en veroveringen’, maar een ‘lijstje van louter nederlagen’, aldus Slager.¹¹

Aan de andere kant appelleren overstromingen aan een nationaal gevoel dat met een zekere trots gepaard gaat. Minstens zo stevig verankerd in de collectieve herinnering is het beeld dat de Nederlanders het water als geen ander de baas kunnen dankzij hun pioniersgeest, vermogen tot samenwerken en technologische innovaties. Dankzij grote inpolderingsprojecten wisten Nederlanders de woeste ‘waterwolf’ te bedwingen. Na de watersnoodramp van 1953 kwamen de Deltawerken tot stand, die als een ‘modern wereldwonder’ te boek staan en bewondering in binnen- en buitenland afdwingen.¹² Toeristen reizen massaal naar de twee Nederlandse pronkstukken op de UNESCO Werelderfgoedlijst om de molens en gemalen met eigen ogen te bewonderen: Kinderdijk en de in 1612 drooggelegde Beemster. De Maeslantkering bij Hoek van Holland, en de nevengeul bij Lent vormen geliefde bestemmingen voor handelsdelegaties. En vraagt men Nederlanders waar ze trots op zijn, dan steekt de strijd tegen het water er met kop en schouders boven uit.¹³

Kwetsbaarheid en trots lopen als een rode draad door de water-

geschiedenis van Nederland. Deze twee grondhoudingen kunnen ook verklaren waarom we de strijd tegen het water als een belangrijk element van de Nederlandse identiteit zijn gaan beschouwen: ze hebben het nationale saamhorigheidsgevoel in de loop der eeuwen een stevige impuls gegeven. Zo bracht het besef van kwetsbaarheid, verbeeld in de eeuwige dreiging van de ‘waterwolf’, de voortdurende noodzaak met zich mee om samen te werken. In tijden van rampspoed kwam daar nog iets bij, namelijk de breedgedragen behoefte om landgenoten te helpen door groot-schalige liefdadigheidsacties te organiseren. Wanneer de crisis eenmaal was bedwongen en de dijken waren opgehoogd, ontkende dat opnieuw nationale sentimenten, maar dan in de vorm van trots: hulpverleners werden beloond, vorsten en vorstinnen gevierd en technisch vernuft bejubeld.

De rol van media en cultuur

In het aanwakkeren van het gemeenschapsgevoel hebben media door de eeuwen heen een belangrijke rol gespeeld. Na een watersnood klommen schrijvers stevast in de pen om verslag te doen van de gebeurtenissen met verhandelingen, gedichten, preken, verhalen, gedenkboeken, liederen en toneelstukken. Daarnaast verschenen er visuele impressies in de vorm van prenten, schilderijen en foto’s.

In de rampenstudies (het wetenschapsgebied dat internationaal als *disaster studies* wordt aangeduid) heeft men de laatste twee decennia steeds meer oog gekregen voor de rol die media en cultuur vervullen in de omgang van samenlevingen met catastrofale gebeurtenissen.¹⁴ Verhalen en beelden hebben immers veel invloed op onze waarneming en de interpretatie ervan. Neem bijvoorbeeld de recente overstromingen in Valkenburg in juli 2021. De meesten volgden het nieuws via de traditionele en online-media. Discussies over de oorzaken ervan, bijvoorbeeld de invloed van klimaatverandering, stuurden onze interpretatie. Iets

soortgelijks geldt voor rampen uit een verder verleden. Auteurs en prentmakers droegen voortdurend het belang van solidariteit vanuit een overwegend christelijk wereldbeeld uit. Dat zal de perceptie van rampen hebben beïnvloed en mensen hebben aangezet om te doneren bij liefdadigheidsacties. De enorme bedragen die de Nederlanders vanaf het einde van de achttiende eeuw inzameldden na rampen, kwamen mede tot stand via mediacampagnes.

Met 'media' wordt een breed scala aan genres aangeduid, zoals liederen, verhalen, prenten, preken, gedichten, schilderijen, tentoonstellingen, monumenten en gedenkboeken. Die voorzagen niet alleen in een behoefte aan informatie, maar ze hadden ook een belangrijke sociale functie.¹⁵ Schrijvers en kunstenaars boden troost door stil te staan bij het verdriet van nabestaanden. Ze reikten morele en religieuze kaders aan, die angsten konden verminderen door de traumatische gebeurtenissen in een bredere context te plaatsen. Verder droegen ze in praktische zin bij aan de veerkracht van gemeenschappen door op te roepen geld en goederen te doneren en hulpacties te organiseren.

De media verspreidden het nieuws in alle huiskamers van het land. Daardoor beperkte het gevoel van betrokkenheid zich niet tot degenen die de ramp aan den lijve hadden ondervonden en kon het nationale gevoel tot grote hoogte worden opgestuwd. In de negentiende eeuw en in 1953 kwam het nationale saamhorigheidsgevoel tot een hoogtepunt.¹⁶ De leden van een gemeenschap hoefden elkaar niet persoonlijk te kennen om zich toch onderling verbonden te voelen. Ze maakten deel uit van dezelfde verbeelde gemeenschap (*imagined community*), zoals de politicoloog Benedict Anderson het zo treffend uitdrukte.¹⁷

De term 'verbeelde' drukt uit hoe belangrijk de rol van de culturele verbeelding in het proces van gemeenschapsvorming was. Dat de strijd tegen het water als typisch Nederlands werd ervaren, had alles te maken met de permanente circulatie van dezelfde beelden, motieven en clichés. Het nationale wij-gevoel steunde behalve op dit vaste beeldrepertoire ook op rolmodellen (helden/heldinnen en vorsten/vorstinnen), liefdadigheid en de herin-

De Maeslantkering (<https://beeldbank.rws.nl>,
Rijkswaterstaat/Henri Cormont)

neringscultuur. In de hiernavolgende hoofdstukken passeren deze vier pijlers achtereenvolgens de revue. Tezamen bepaalden ze het nationale narratief, waarin saamhorigheid en trots de bovenaan voerden, tot op de dag vandaag. Als de media maar vaak genoeg herhalen dat de strijd tegen het water typisch Nederlands is, zal het onze perceptie van de werkelijkheid beïnvloeden.¹⁸

Zo'n nationaal narratief kan gemakkelijk de vele tegenstemmen die gelijktijdig klonken overstemmen. Overstromingsrampen konden ook als katalysator fungeren om de grenzen tussen gemeenschappen binnen Nederland scherper af te bakenen.¹⁹ Lang niet altijd was er sprake van één verbeelde gemeenschap, maar door de geschiedenis heen hebben groepen rampen aangegrepen om de eigen identiteit te versterken of andere buiten te sluiten. In 1825 kwam het bijvoorbeeld tot een stevige botsing tussen gematigde en orthodoxe protestanten en de koloniën. Tijdens catastrofes bleek dat de koloniën maar zeer ten dele als een onderdeel van de nationale gemeenschap werden beschouwd. Nationale rampspoed ging dus ook stevast gepaard met processen van in- en uitsluiting.

Luctor et emergo

Hoewel er dus sprake is van meerdere identiteiten en elkaar uitsluitende loyaliteiten, is er wel een grondtoon te ontwaren die alle verhalen en beelden samenbindt. Ik zou dat het *luctor et emergo*-narratief willen noemen. Letterlijk betekent deze Latijnse spreuk: Ik worstel en kom boven. Deze is tijdens de Nederlandse Opstand tegen de Spanjaarden (1568-1648) gaan fungeren als wapenspreuk van Zeeland.²⁰ Door de tijd heen was de centrale boodschap van schrijvers, journalisten en kunstenaars dat de Nederlanders iedere ramp te boven konden komen, hoe moeilijk de omstandigheden ook waren.

Die veerkracht kwam tot uitdrukking in vaste motieven, zoals die van het kindje in de wieg dat een overstroming overleeft of het temmen van de waterwolf. Of op de talloze foto's die de Nederlandse expertise op het terrein van het waterbeheer verbeelden. Het gevoel van weerbaarheid was ook leidend in de heroïsche verhalen over burgers die anderen met gevaar voor eigen leven hielpen of de liefdadigheidsacties die in het gehele land werden georganiseerd. Saamhorigheidsgevoel vormde de sleutel

tot veerkracht en herstel. Dit beroep op solidariteit was niet alleen religieus gemotiveerd, maar het gevoel verbonden te zijn met landgenoten speelde ook mee.

Het luctor et emergo-narratief heeft zich door de eeuwen heen zeer krachtig in de Nederlandse culturele verbeelding genesteld. Dat laat onverlet dat schrijvers en kunstenaars de kwetsbaarheid van de mens eveneens volop hebben belicht. Dat rampen onnoemelijk veel ellende en persoonlijk leed teweegbrachten, is eveneens op allerlei manieren verbeeld. Neem bijvoorbeeld het populaire genre van de watersnoodliederen, die het nieuws van een ramp door brede lagen van de bevolking verspreidden. Tot in de detail werd beschreven hoe groot de verliezen waren. De auteur van een lied uit 1825 over de grote overstroming van Noord-Holland beschreef hoe de lijken in het water dreeven en niemand gespaard bleef:

En menig Huisgezin,
 Gestort in diepe rouw,
 't Ging al het Water in,
 Zo wel de Man als Vrouw.²¹

Tegen het geweld van het water was niemand opgewassen, benadrukte deze dichter. Denk daarbij ook aan de talloze monumenten die na watersnoden zijn opgericht of de graven van slachtoffers.

Het besef van kwetsbaarheid ging in het verleden vaak gepaard met een religieuze les, want overstromingsrampen waren in de ogen van de meeste schrijvers een door God gezonden straf. Uiteindelijk lag het lot van de mens besloten in Gods hand. Wie nieuwe rampen wilde voorkomen, diende zijn leven te beteren en vooral: meer te bidden. Ook Ter Pelkwijk deed dat, nadat hij met eigen ogen had gezien welke verwoestende gevolgen de watersnood voor zijn woon- en werkplaats Zwolle had. Hij bad 'dat het den Algoeden moge behagen, ons Gewest en Vaderland nimmer dergelijke rampen weder te doen ondervinden, en Hij de nu gele-

dene de meest heilzame uitwerking doe hebben, op het waarachtige geluk der Nederlandsche natie!’²²

De culturele verbeelding rondom overstromingsrampen laat zien hoe Nederlanders zichzelf door de eeuwen heen zagen en wensten te zien.²³ De geschiedenis van Nederland is onmiskenbaar door het vechten tegen en het leven met water bepaald, maar het zijn de terugkerende verhalen en visuele voorstellingen, kortom de culturele verbeelding, die dit tot een nationale aangelegenheid hebben gemaakt. Dat wij-gevoel was – en is – niet alleen doortrokken van veerkracht en trots, maar ook van het besef van kwetsbaarheid en solidariteit.

Het kindje in de wieg

In 2009 trok de film *De storm* volle bioscoopzalen. Na een maand hadden 450.000 bezoekers de film over de watersnoodramp van 1953 gezien. Niet alleen de cast met bekende acteurs en de titel-song van de Zeeuwse band Bløf droegen bij aan het succes, maar ook de plot sprak tot de verbeelding. Een baby in een houten kistje wordt tijdens de ramp van de verdrinkingsdood gered en groeit op bij een vrouw die haar kind verloren heeft. Deze verzwijgt bij een ontmoeting met de biologische moeder dat het niet haar eigen kind is. Achttien jaar later, tijdens een herdenking van de ramp, komt de aap uit de mouw en worden de biologische moeder en haar zoon herenigd. De film was gebaseerd op het gelijknamige boek van Rik Launspach, dat hetzelfde jaar uitkwam.¹

De film en het boek maken gebruik van een eeuwenoud beeldmotief, namelijk dat van het kindje in de wieg. Steevast duiken in verhalen, schilderijen en films over watersnoden zuigelingen op in houten kistjes, koffers en wiegen. Daarnaast varen er vaak dieren mee, zoals een kat of een hond. De baby overleeft steevast op miraculeuze wijze de ramp.² Dergelijke taferelen waren overigens niet altijd aan de fantasie ontsproten: er zijn genoeg ooggetuigenverslagen die melding maken van rondrijvende manden of wiegen. Zo viste een dappere sergeant uit Kampen in 1825 een wieg uit het water met daarin twee baby's van nog geen twee weken oud. Ze overleefden de ramp.³

Het motief van het kindje in de wieg gaat helemaal terug op de Sint-Elisabethsvloed van 1421. Een baby zou toen de ramp heb-

ben overleefd doordat een kat de wiebelende wieg in evenwicht hield. Het tafereel werd vastgelegd op een altaarstuk dat rond 1490 door een anonieme kunstenaar voor de Grote Kerk in Dordrecht werd vervaardigd.⁴ Sindsdien is deze scène op talloze manieren verbeeld en naverteld. Volgens een boek uit 1514 ging het om een jongetje dat met zijn kat in Dordrecht aanspoelde.⁵ In latere vertellingen was de zuigeling een meisje dat in Kinderdijk aan land kwam (een van de mogelijke verklaringen voor de naam van dit dorp). Vervolgens zou zij de stammoeder zijn geworden van een roemrijk geslacht. Door de eeuwen heen heeft het verhaal zich in ons collectieve geheugen genesteld doordat het op talloze prenten, schilderijen en gevelstenen is afgebeeld en in talloze kronieken, gedichten en kinderboeken is naverteld.⁶ Of het ook een kern van waarheid bevat, is niet meer te achterhalen.

Het tafereel van het kindje in de wieg groeide uit tot een symbool van hoop en veerkracht in tijden van rampspoed. Het had bovendien religieuze zeggingskracht door de Bijbelse associaties: in Exodus 2 wordt verteld dat op last van de farao alle pasgeboren Joodse jongetjes verdronken moeten worden in de Nijl. De moeder van Mozes weet hem te redden door hem in een biezen mandje stroomafwaarts te laten drijven. Hij wordt uit het water gevist en groeit op bij de dochter van de farao.

Het motief circuleerde ook in andere contexten. Zo komt het voor in de geschiedenis van Sargon van Akkad, de eerste heerser van het Akkadische Rijk als hoofdpersoon (24ste eeuw voor Christus). Zijn moeder, een hogepriesteres, baarde hem in het geheim en legde hem in een mand in de rivier. Hij werd gered door een waterdrager.⁷ Daarnaast treffen we het aan in de eeuwenoude *Mahabharata*, een filosofisch-religieus epos uit India. Daarin wordt de pasgeboren zoon van Kunti en de zonnegod Surya in een mandje gelegd.⁸ Het gaat, kortom, om een zeer wijdverbreid motief, dat in de context van Nederlandse watersnoden grote zeggingskracht kreeg.⁹

De Sint-Elisabethsvloed

De oudste Nederlandse voorstelling van het kindje in de wieg met kat dateert als gezegd uit het einde van de vijftiende eeuw en is te vinden op het altaarstuk uit circa 1490. Aan de buitenkant was de omgeving van Dordrecht ten tijde van de ramp afgebeeld en aan de binnenzijde het leven van de heilige Elisabeth van Thüringen (1207-1231), naar wie de vloed is vernoemd. Zij leidde een exemplarisch leven dat in het teken van *caritas* ofwel liefdadigheid stond.

De binnen- en buitenzijde moeten in samenhang met elkaar worden bekeken: de schilder beeldde de omgeving rond Dordrecht niet op realistische wijze uit, maar legde de nadruk op tafereelen van naastenliefde.¹⁰ Hij alludeerde bovendien op afbeeldingen van het Laatste Oordeel, waarbij de heilige stad Jeruzalem doorgaans aan het einde van een slingerende weg werd gesitueerd, precies zoals Dordrecht aan het einde van een meanderende rivier lag. Het ging de schilder dus niet om een werkelijkheidsge-

Detail van het altaarstuk van de Meester van de Heilige Elisabeth-Panelen
(collectie Rijksmuseum Amsterdam)

trouwe voorstelling van de vloed, maar om het benadrukken van christelijke liefdadigheid.¹¹

Daarna kwam het verhaal terecht in een boek van de humanist Martin Dorpius uit 1514, waarna andere zestiende- en zeventiende-eeuwse geleerden het relaas kopieerden.¹² Intussen circuleerden er ook voorstellingen van een kindje in een wieg in andere bronnen. In het *Augsburger Wunderzeichenbuch*, dat rond 1550 in de omgeving van Augsburg werd vervaardigd, komen twee illustraties voor waarop een kindje in de wieg te zien is. Op de eerste is in het midden een kind in een wieg te zien met een kleine zwarte kat erop. Het betreft een overstroming van het meer bij Merano in 1418, en het kind zou zijn gered bij Bolzano.¹³ De andere illustratie toont een overstroming van de Rijn nabij Heidelberg in

Fol. 75, 'Überschwemmung bei Meran 1418' (*Augsburger Wunderzeichenbuch*, ed. Borchert en Waterman, 2013)

1529. Rechts onderin trekt een man een wieg met daarin een kind aan de kant. Volgens het onderschrift had het vaartuig zes mijl afgelegd voordat het kind werd gered. Er is geen kat op te zien.¹⁴

Behalve in het *Augsburger Wunderzeichenbuch* komt het motief ook voor in een Engels pamflet dat handelt over een stormvloed bij Bristol op 20 januari 1607.¹⁵ Op de titelpagina daarvan prijkt een kindje in een wieg. Van het pamflet is een Nederlands-talige vertaling overgeleverd, getiteld *Een Warachtig verhael van de schrickelike springh-vloedt in het Landtschap van Somerset, Norford, ende verscheyden andere plaetsen in Enghelandt geschiet*.¹⁶ De gebruikte afbeelding is exact dezelfde als op het

Het pamflet *Een Warachtig verhael van de schrickelike springh-vloedt* uit 1607 (Knuttel pamflettencatalogus, 1353)

Engelse origineel en heeft geen directe relatie met de inhoud van het geschrift: er wordt een nauwgezet verslag geboden van de ramptaferelen die zich voltrokken aan de zuidwestkust van Engeland, en die worden in een religieus kader geplaatst (God straft de mens voor zijn zonden), maar er komt geen reddingsverhaal in voor van een kindje in een wieg.

Datzelfde geldt voor een pamflet over een dijkdoorbaak in 1624: *Newes from Holland, true, strange, and wonderfull. A true Relation of the strange floating of Ice; and the great Inundation which hath broken downe many Dikes, and Dams in Holland; and*

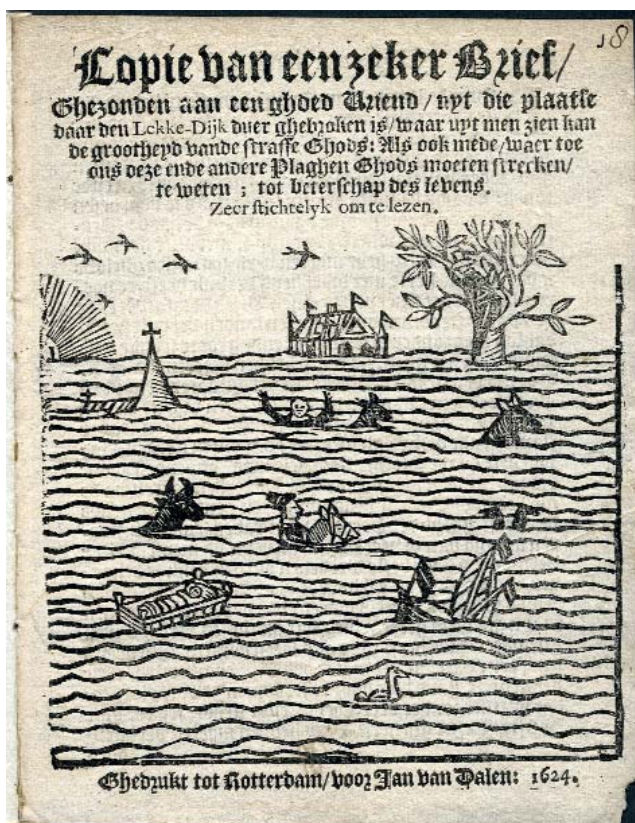

Newes from Holland. Engels nieuwspamflet over de overstroming van de Lek bij Vianen in 1624 (collectie Marsh's Library, Dublin)

*about Herwynen, in January 1624, as pitifull in the Relation, as it was fearfull in the Execution.*¹⁷ De uitgever van het pamflet was Nathaniel Butter en een exemplaar ervan berust in Marsh's Library in Dublin. De (anonieme) auteur geeft aan zich te baseren op een Nederlands pamflet dat is uitgegeven door Cornelius Martensen te Rotterdam. Hij beschrijft de doorbraak in de Lek bij Vianen in de nacht van 10 op 11 januari 1624 als gevolg van kruisend ijs. Het omliggende land kwam tot aan Delft, Gouda en Leiden onder water te staan.¹⁸ De schrijver plaatst de gebeurtenissen in een breder Europees perspectief van overstromingen en een moreel-religieus kader.

Van het pamflet moet een Nederlandstalig origineel bestaan, maar dat heb ik tot op heden nog niet teruggevonden. Behalve vanwege de intrigerende inhoud – er worden tal van uitspraken over de Nederlandse strijd tegen het water gedaan – trekt het geschrift de aandacht vanwege de illustratie op de titelpagina. Die toont een overstromingstaferaal met paarden en koeien die dobberen in het water, een lijk drijft in het rond en mensen roepen om hulp met hun handen gespreid in de lucht. Anderen zoeken hun toevlucht op daken en in bomen en twee personen drijven samen rond in een ton. Te midden van dat tafereel zien we een drijvende wieg met een baby én een kat. Er is echter geen direct verband met de inhoud van het pamflet. Zo'n relatie met de werkelijkheid ontbreekt ook in een ander pamflet over diezelfde overstroming in 1624. De illustratie met de drijvende wieg werd gebruikt als omslag bij een gedrukte brief van Gerrit Huygensz van Nes, die de doorbraak van de Lek als een straf van God interpreteerde: 'Zeer stichtelijk om te lezen', luidde de aanbeveling op het omslag.¹⁹

Deze nieuwspamfletten laten zien dat de afbeelding van een kindje in de wieg niet per se een relatie met de inhoud van de tekst hoefde te hebben. In de vroegmoderne tijd gebruikten uitgevers vaak dezelfde generieke afbeeldingen.²⁰ Wat bovendien opvalt is dat we al vroeg in de verspreiding wiegies met en zonder kat tegenkomen. Dat roept de vraag op of de kat een symbolische

Copie van een zeker Brief van Gerrit Huygensz van Nes over de doorbraak bij 't Waal in 1624

betekenis heeft. Mediëvisten hebben erop gewezen dat katten verschillende associaties konden oproepen doordat zij tussen wild dier (de katachtigen) en gedomesticeerd huisdier in zaten. Katten werden in verband gebracht met negatieve zaken zoals ketterij, maar in het geval van het kindje in de wieg lijkt de kat vooral als een vriendelijk dier te zijn neergezet. Katten waren in de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd al geliefde huisdieren. In de regel houden ze niet erg van water. Mogelijk wordt de dreiging van het water zo extra benadrukt: de golven dreigen een bij uitstek huise-lijk, geborgen tafereel – een kindje in een wieg met een vriendelijk kat – te verzwelgen.²¹